

είναι ὁ ἀσθενικός, δεσμευμένος ἐντὸς τῆς κλίνης τοῦ <παῖς>. Ὁ Θεὸς τοῦ Ἡρακλείτου εἶναι ὁ νομοθέτης Αἰών-Παῖς, ὁ αὐτεξούσιος κύριος τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἐντὸς μέτρων δεσμευμένου κόσμου, ὁ ὁποῖος διασκεδάσει μὲ τὴν κοσμικὴν παράστασιν, τὴν ὁποῖαν διευθύνει <ὄκόσον ἐθέλει> καὶ τοῦ ἀντινομικοῦ περιεχομένου τῆς ὁποίας ἀπολύτως <περιγίγνεται>. Ἐξ ἄλλου, ἡ θεωρία <τοῦ Ἁγυπάρχτου> ἀντιλαμβάνεται τὸν Θεὸν ὡς μεταγενέστερον προῖόν τῆς φυσικῆς ἐξελίξεως ἢ ὡς ἐπιγέννημα τῆς ψυχῆς καὶ τελικῶς ὡς ἰδανικὸν σκοπὸν τῆς πρὸς αὐτοτελείωσιν τάσεως τῆς πραγματικότητος καὶ τοῦ πνεύματος. Ἡ διαλεκτικὴ τοῦ Ἡρακλείτου εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν μυθολογίαν τοῦ ὑποτεταγμένου εἰς γέννησιν καὶ γένεσιν Θεοῦ. Ὁ Ἡρακλείτειος Λόγος δὲν ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὰς διηγήσεις περὶ <πρωτοπλασματικοῦ> Θεοῦ ἢ Θεοῦ <ποῦ πλαντάει νὰ λευτερωθῇ>. Ὁ αὐτσοινεῖδης καὶ εἰρωνικὸς Θεός, τὸν ὁποῖον ἀνεκάλυψε τὸ πύρινον βλέμμα τοῦ Ἡρακλείτου, ἔδειξε πρῶτος τὴν ὁδὸν πρὸς ἀντίληψιν τῆς ὑπὲρ τὰ φαινόμενα Πρωταρχῆς, ἀλλ' ἔμεινεν ἀνεριμήνευτος: «Τοῦ δὲ λόγου τοῦδ' ἐόντος, αἰεὶ ἀξύνετοι γίνονται ἄνθρωποι καὶ πρόσθεν ἢ ἀκοῦσαι καὶ ἀκούσαντες τὸ πρῶτον»^{165*}.

II. IOANNES SCOTUS ERIUGENA

Ὁ νεοπλατωνίζων Ἰρλανδὸς Ioannes Scotus^{2*} Eriugena εἶναι ὁ Ἡρακλείτειος θεολόγος τῶν Μέσων χρόνων. Ὁ ἰδιότυπος «Graecorum Graecus»¹⁶⁸ θεωρεῖται ὡς «ἡ καθαρωτέρα ἔκφρασις τοῦ νεοπλατωνικοῦ πνεύματος εἰς τὸν Μεσαιῶνα»¹⁶⁹ καὶ συγχρόνως ὡς ὁ «βόρειος πνευματικὸς συγγενὴς τοῦ Ἡρακλείτου»¹⁶⁰. Ὁ Eriugena ὑπῆρξεν ἐπαναστατικὸς διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ φιλόσοφου, ἀλλὰ τὴν καινοτόμον διάθεσίν του ἐσφράγισεν ὁ ψευδο-Ἀρεοπαγίτης, τὰ ἔργα τοῦ ὁποίου πρῶτος ἐπέβαλε εἰς τὴν Δύσιν διὰ τῆς λατινικῆς μεταφράσεώς του. Τὸ κύριον χαρακτηρι-

* Εἰς τὴν πρᾶσπάθειαν τῆς κριτικῆς νὰ διαστείλῃ τὴν Ἡρακλείτειον καὶ τὴν σύγχρονον κοσμολογικὴν θεολογίαν τοῦ Γίγνεσθαι ἐμφανίζονται ἐνίοτε φαιδραὶ περιπτώσεις. Μία ἐκ τούτων εἶναι ἡ τοῦ εἰς Mainz καθηγητοῦ Fritz—Ioachim von Rintelen, ὁ ὁποῖος εἰς δύο ἔργα του, ἀπέχοντα 4 ἔτη μεταξύ των, ἐπαναλαμβάνει τὴν ἀκόλουθον σκέψιν: «Ὁ Ἡράκλειτος ἦτο γενικῶς ὁ ἀγνότατος Ἕλληνας, διότι ἔλεγε: Πάντα ρεῖ, δός μοι ποῦ στῶ καὶ τὰν γὰν κινάσω (!). Τὸ πᾶν εἶναι ῥοή, τὸ πᾶν γίνεται... Ἀλλ' ὁ Ἡράκλειτος ἤδη ἀπῆται: Δώσατέ μου τὸ σημεῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δύναμαι νὰ σταθῶ καὶ θὰ θέσω τὸν Λόγον ὑπεράνω τοῦ Γίγνεσθαι»¹⁶⁶. Ὁ Ἡράκλειτος θ' ἀνεφώνει δικαίως πάλιν: Πάντα ρεῖ, δός μοι ποῦ στῶ...»¹⁶⁷. Διὰ νὰ εὖρη καίριον ἐπιχείρημα ὁ Rintelen κατὰ τῆς θεωρίας τοῦ γίγνεσθαι εἰς τὸν Θεὸν ἐπικαλεῖται αὐτὸν τὸν Ἡράκλειτον, θέτων (κακοπιστία ἢ ἄγνοια;) εἰς τὸ στόμα του λόγους τοῦ Ἀρχιμήδους!

2* Ἡ Ἰρλανδία ὠνομάζετο τότε ἐπισήμως Scotia major.

κὸν ἔργον του, δημοσιευθὲν ἑννέα ἔτη μετὰ τὴν μετάφρασιν τῶν ἔργων τοῦ Διονυσίου, ὑπῆρξε τὸ πρωτοτυπότερον ἔργον τοῦ μεσαιωνικοῦ Σχολαστικισμοῦ. Εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ παρουσιάζεται ἡ πρώτη κόπωση τῆς Ἀποφατικῆς Θεολογίας καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ δυναμισμοῦ, ὡς χαρακτηῖρος τοῦ Θεοῦ. Ὁ Eriugena θεωρεῖται σήμερον «θεμελιωτὴς τῆς Δυτικῆς Φιλοσοφίας τῆς θρησκείας»¹⁶¹ καὶ παραλλήλως ἡ «πλέον ἀπομεμονωμένη φυσιογνωμία εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς εὐρωπαϊκῆς σκέψεως»¹⁶². Ἡ δογματικὴ φιλοσοφία, ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται εἰς τὸ «De divisione naturae id est perī φύσεως μερισμοῦ» ἔργον του, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν ξηρότητα τῶν λογίων τοῦ Μεσαιῶνος*. Ἐὰν τὸ ἔργον τοῦ Ἰωάννου διὰ δύο Καθολικῶν συνόδων (1050, 1059 μ. Χ.) κατεδικάσθη καὶ ἀπηγορεύθη, τοῦτο ὑπῆρξεν ἔντελως φυσικόν. Ὁ Eriugena δὲν ἀνήκει οὔτε εἰς τὸν Μεσαιῶνα οὔτε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ὁ νεοπλατωνίζων Ἰρλανδοῦς θεολόγος εἶναι ἐν τούτοις ὁ πρῶτος ἀπορρίψας τὴν νεοπλατωνικὴν Ἀκοσμίαν. Ὁ ἄχρωμος <εἷς> τοῦ Πλωτίνου καὶ ἡ ἄσιατικὴ <ὑπερθεότης> τοῦ Διονυσίου καταβιβάζονται εἰς τὴν Ἰρλανδίαν, κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἐνάτου αἰῶνος, ἐντὸς τῶν πραγμάτων, διὰ νὰ συμπληρώσουν τὴν ἡμιτελῆ φύσιν των. Ἐντὸς καὶ διὰ τοῦ κόσμου ὀφείλει νὰ κορεσθῇ ἡ θεία πείνα πρὸς δημιουργίαν. Ὁ Θεὸς ὀφείλει νὰ ἐξακολογήσῃ τὴν ἀνάπτυξιν του ἐντὸς τοῦ χρόνου, νὰ <ξετυλίξῃ τὸ κουβάρι> τῶν δυνατοτήτων του, νὰ μεταβάλλῃ τὴν κοχλάζουσαν ἐντὸς του δύναμιν εἰς ἐνέργειαν, διὰ νὰ γίνῃ, ὡς deus explicitus, πραγματικὸς Θεός. Ὑπάρχει ἐπομένως μία μόνον οὐσία, ὁ ἀναπτυσσόμενος εἰς κόσμον Θεός: «Ὀφείλομεν νὰ μὴ θεωρῶμεν τὸν Θεὸν καὶ τὴν φύσιν ὡς δύο κεχωρισμένα ἀλλήλων, ἀλλ' ὡς ἓν καὶ τὸ αὐτό»^{167α}. Ὁ εἰσέτι deus implicitus θὰ συνεχίσῃ αἰωνίως τὸν πολλαπλασιασμόν του ἐντὸς τοῦ κόσμου. Ὁ Θεός, «εἰσερχόμενος εἰς τὰ πάντα, δημιουργεῖ τὰ πάντα καὶ γίνεται ἐντὸς πάντων τὰ πάντα καὶ ὁμιλεῖ πρὸς ἑαυτόν, ἀνακαλῶν εἰς ἑαυτὸν τὰ πάντα καί, ἐνῶ γίνεται ἐντὸς πάντων, δὲν παύει ὑπερβάλλον τὰ πάντα»^{167β}. Διὰ τῆς δημιουργοῦ φορᾶς του, ὁ Θεός «εἰσχωρεῖ εἰς τὸ πᾶν»^{167γ}, συγχρόνως «εἶναι τὸ πᾶν»^{167δ} καὶ εἶναι Θεὸς μόνον εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς δημιουργίας

* Τὴν ἰδιοτυπίαν τοῦ Ἰρλανδοῦ φιλοσόφου τονίζουν ὅλοι οἱ ἐρευνηταί του. Ὑπὸ τοῦ Franz Overbeck χαρακτηρίζεται ὡς «μοναχικὴ μεγαλοφυΐα», ἡ ὁποία ὀφείλει νὰ θεωρηθῇ ξένη πρὸς ὅλην τὴν ἱστορίαν τῆς μεσαιωνικῆς θεολογίας¹⁶³. «Ὡς μονῆρες ἀνάστημα ἐξέχει μεταξύ τῶν συγχρόνων τῆς ἡ πνευματικῆ μορφῆ τοῦ Ἰωάννου Σκώτου»,¹⁶⁴ γράφει ὁ Arthur Schneider. «Οὐδεμίαν ἀπολύτως σχέσιν τοῦ Eriugena πρὸς τὴν ἐποχὴν του, μάλιστα περαιτέρω, γενικῶς πρὸς τὸν Μεσαιῶνα»¹⁶⁵ εὐρίσκει ὁ Paul Kletler. «Ἐρημον εἰς ἀφιλοσόφητον ἐποχὴν»¹⁶⁶ τὸν θεωρεῖ ὁ Karl Jaspers.

ἑαυτοῦ, ὡς θεούμενος Θεός, ὡς δημιουργός αὐτοδημιουργούμενος δημιουργῶν, ὁ ὁποῖος δὲν «ὑπῆρχε πρὶν ἀρχίσῃ τὴν δημιουργίαν τῶν πάντων» ¹⁶⁷ ε .

Δυσκόλως θὰ εὑρισκεν ὁ μεθυσθεὶς ὑπὸ τῆς δυνάμεώς του Θεὸς ἱκανώτερον τοῦ Eriugena βιογράφον. Μία βιαία μεγαλοπρέπεια ἐκτυλίσσεται εἰς τὰς σελίδας τῆς «Divisionis naturae». Ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἐορτάζει τὴν ἐπέτειον τῆς ἐπὶ Βιργιλίου ἀκμῆς τῆς. «Ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ τὰ πάντα καὶ πᾶς ἐντὸς τοῦ παντός καὶ πρᾶκτωρ καὶ πρᾶγμα καὶ θεατῆς καὶ θέαμα... Ὑπὲρ πᾶν δημιουργημάτων δημιουργός καὶ εἰς πᾶν δημιούργημα ὑπάρχων, ἀφ' ἑαυτοῦ ἀρχόμενος ὢν καὶ κινῶν ὁ ἴδιος ἑαυτὸν καὶ κινούμενος πρὸς ἑαυτόν... καὶ διὰ γενῶν καὶ εἰδῶν ἐν ἑαυτῷ πολλαπλασιαζόμενος» ¹⁶⁷ στ. Μία ἀδάμαστος ἐγωιστικὴ ὀριμὴ ὠθεῖ τὸν Θεὸν νὰ κατακυριεύσῃ τοῦ παντός, νὰ γίνῃ «ἡ οὐσία καὶ ἡ ὑπόστασις ὅλου τοῦ σύμπαντος καὶ γένος καὶ εἶδος καὶ ποιότης καὶ ποσότης καὶ σύνδεσμος ὅλων καὶ θέσις καὶ διαίθεσις καὶ τόπος καὶ χρόνος καὶ ἐνέργεια καὶ πάθος» ¹⁶⁷ ζ , ὥστε «πᾶν ὄρατὸν καὶ ἀόρατὸν δημιούργημα» νὰ εἶναι αὐτὸς καὶ ἡ ἀποκάλυψις ἑαυτοῦ, Θεὸς καὶ «θεοφάνεια» ¹⁶⁸.

Ὁ ἀπολυταρχικὸς Θεὸς τοῦ Eriugena, ἀπώτατος συγγενῆς πρὸς τὸν <ὀλοκλήρωτικόν> Θεὸν ἐνός ἄλλου <ἐθνικοῦ> χριστιανοῦ, τοῦ **Συνεσίου Κυρηνήνης** ^α, εἶναι ὁ ἀδελφὸς τοῦ <Πνεύματος> τοῦ Hegel. Καὶ οἱ δύο εἶναι ταυτοχρόνως ἀπόλυτοι καὶ συμβατικοί, ταυτότης καὶ ἑτερότης, ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον. Δέκα αἰῶνας πρὸ τῆς Διαλεκτικῆς τοῦ Πνεύματος ἐμφανίζεται ἡ αὐτὴ ἐνότης πεπερασμένου καὶ ἀπείρου, ἡ αὐτὴ κλειστὴ κυκλοφορία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ἑαυτοῦ, ἀλλ' εἰς μίαν παράστασιν δυναμικωτέραν, ἀμεσώτερον τοῦ ἐγγελιανοῦ ἠρακλειτισμοῦ πρὸς τὸν ἠρακλείτειον Λόγον σχετιζομένην. «Ὁ Θεός, κατὰ θαυμάσιον καὶ ἀνέκφραστον τρόπον, δημιουργεῖται εἰς τὴν φύσιν, ἀποκαλύπτων ἑαυτόν... ὑπερφυσικὸς φυσικὸν καὶ ἀπλοῦς σύνθετον καὶ ὑπερβατικὸς εἰς συμβατικότητα ὑποκείμενον καὶ ἄπειρος πεπερασμένον καὶ ἀπερίγραπτος περιγεγραμμένον καὶ ὑπερχρονικὸς χρονικὸν καὶ ὑπερτοπικὸς τοπικὸν καὶ τὰ πάντα δημιουργῶν ἐν πᾶσι δημιουργούμενον καὶ πρᾶκτωρ πάντων πρᾶγμα ἐν πᾶσι» ¹⁷⁰.

Τὸ δημιουργοῦν ἐνστικτὸν τοῦ Ἰρλανδικοῦ Θεοῦ ἐπιδιώκει ὅ,τι καὶ τὸ ἐγγελιανὸν Πνεῦμα: τὴν αὐτοσυνείδησιν. Ὁ Θεὸς αὐτοπερατοῦται, διὰ ν' ἀντιληφθῇ τὴν φύσιν του. Καὶ ἐνταῦθα «ἄπειρα τῇ φύσει οὐχ οἶόν

α <Σὺ τὸ τίκτον ἔφυς,
Σὺ τὸ τικτόμενον,
Σὺ τὸ φωτίζον
Σὺ τὸ λαμπόμενον.
Σὺ τὸ φαινόμενον,
Σὺ τὸ κρυπτόμενον
Ἰδίαις ἀνγαῖς» ¹⁶⁹.

τε περιλαμβάνεσθαι»¹⁷¹. Ὁ ἐλληνίζων Ἰρλανδός, ἐπαναλαμβάνων τὸ τόλμημα¹⁷² τῆς περατώσεως τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὀριγένους, ἐγκλείει ἐντὸς τοῦ συγκεκριμένου τὸν Θεόν, διὰ τὴν δόση τὴν δυνατότητα νὰ γνωρίσῃ τὴν φύσιν του. Ἡ Θεότης «πράττει καὶ πράττεται καὶ δημιουργεῖ καὶ δημιουργεῖται»^{173α}, διὰ τὴν μεταβάλλει τὸ ἀχανές εἰς πεπερασμένον, διότι, ὡς ἄπειρος, «ἀγνοεῖ, τί εἶναι ἡ ἴδια, διότι δὲν εἶναι τί»^{173β}. Ὁ Θεὸς δημιουργεῖται, μεταβάλλει ἑαυτὸν εἰς κόσμον, ὥστε «τὸ πᾶν» νὰ εἶναι Θεός^{173γ}, ἀλλὰ ταυτοχρόνως «ἡ οὐσία τῶν πάντων εἶναι γνῶσις» ἑαυτοῦ δι' ἑαυτοῦ^{173δ}. Διὰ τῆς περατώσεώς του ὁ Θεὸς θέλει νὰ φθάσῃ «ἐνώπιος ἐνωπίω», ν' ἀναδυθῇ ἐκ τῶν ἀποκρούφων ὁρίων τῆς φύσεώς του, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἶναι «καὶ εἰς ἑαυτὸν ἄγνωστος, τοῦτέστιν κατ' οὐδὲν γνωρίζει ἑαυτὸν, διότι εἶναι ἄπειρος»^{173ε}.

Ὁ «Hegel τοῦ 9. αἰῶνος»¹⁷⁴ εἶναι ὁ πρῶτος ῥαψωδὸς τοῦ ἐκ τῆς ἀσυνειδήτου δυνάμεως του μεθυσιέντος Θεοῦ.* Ἡ περιγραφή τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι δυνάμει καὶ γίνεται ἐνεργεῖα τὸ πᾶν, διὰ τὴν κατορθώσῃ ν' αὐτοθεωρηθῇ, εἶναι ἡ κατὰ πρόληψιν ἐμφάνισις οὐχὶ μόνον τῆς Διαλεκτικῆς τοῦ Πνεύματος τοῦ Hegel, ἀλλὰ καὶ τοῦ στατικού «Θεοπανισμοῦ»^{2*} τοῦ Spinoza. Τὸν «Θεοπανισμόν» τοῦ Eriugena διακρίνει τοῦ ἀντιστοίχου τοῦ Spinoza ὁ δυναμισμός. Ὑπάρχει καὶ ἐνταῦθα μία οὐσία, κρυφοροῦσα ἀκατάσχετον δύναμιν, τὴν ὁποῖαν μεταβάλλει εἰς κίνησιν καὶ ἐνέργειαν, ἐνῶ συγχρόνως συνειδητοποιεῖται, καθισταμένη ὑποκείμενον. Ὁ Θεὸς τοῦ Ἰρλανδοῦ θεολόγου δὲν εἶναι οὔτε μόνον οὐσία, ὡς ὁ Θεὸς-substantia τοῦ Spinoza, οὔτε ἀποκλειστικῶς ὑποκείμενον,

* Ὁ Eriugena θεωρεῖται ταυτοχρόνως ὁ Hegel τοῦ 9. αἰῶνος καὶ ὁ «εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Μεσαιῶνος Ὀριγένους τῆς Δύσεως»¹⁷⁵. Ἀνεξαρτήτως τῆς γενικωτέρας εὐσταθείας τῆς δευτέρας αὐτῆς συγκρίσεως, ὁ Ἰωάννης, ὡς πρὸς τὴν νεοπλατωνικὴν διάθεσιν τῆς περὶ Θεοῦ διδασκαλίας του, ὑπενθυμίζει μᾶλλον τὸν Διονύσιον καὶ οὐχὶ τὸν Ὀριγένην. Ἄν καὶ παρήκουσε συχνάκις τὸν Διονύσιον, δὲν ἐλησμόνησε ποτέ, ὅτι εἶναι ὁ ἐπίσημος ἀντιπρόσωπός του. Τὴν θεογονικὴν περιγραφὴν του διακόπτει κατ' ἐπανάληψιν ὁ δυσανασχετῶν ἐντὸς του νεοπλατωνισμοῦ τοῦ Διονυσίου. Οὕτω, ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος «γίνεται ἐντὸς πάντων τὰ πάντα», αἴφνης μεταβάλλεται, ὡς Πρωτεύς, εἰς «ὑπερφυσικὸν καὶ ὑπερούσιον καὶ ὑπὲρ πᾶν, ὅ,τι δύναται νὰ νοηθῇ καὶ νὰ μὴ νοηθῇ»^{176α}, εἰς μίαν φύσιν, ἡ ὁποία «οὔτε δημιουργεῖ οὔτε δημιουργεῖται»^{176β}. Ἡ νεοπλατωνικὴ «ὑπερουσιότης»: super-essentialitas^{176γ} ἀποτελεῖ τὸ intermedium εἰς ὅλας τὰς πράξεις τῆς δραματικῆς περιγραφῆς τῆς θεογονίας^{176δ}. «Αὐτὸς ὁ Θεός, πέραν παντός δημιουργήματος (ῶν), ὑπὸ οὐδεμιᾶς διανοίας συλλαμβάνεται»^{176δ}. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀποκεχωρισμένος παντός, ὅ,τι δύναται νὰ λεχθῇ καὶ νὰ νοηθῇ^{176ε}. Περὶ τοῦ ἀνεκφράστου τίς καὶ τί δύναται νὰ εἴπῃ, τοῦ ὁποίου οὔτε τὸ κύριον ὄνομα, οὔτε λόγος, οὔτε φωνὴ κυριολεκτικῆ, οὔτε ὑπάρχει οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ εὐρεθῇ;»^{176στ}.

2* Ἴδε ἄνωτ.: «Παρατήρησις», παράθεσιν 1.

ὡς ὁ Θεὸς-Geist τοῦ Hegel, οὔτε «ἀπολύτως ἐπιτυχθεῖσα ὑποκειμενικοποίησις τοῦ κόσμου»¹⁷⁷, ἀλλ' ἡ μεταβάσις ἀπὸ τῆς οὐσίας εἰς τὸ ὑποκείμενον. Ὁ Eriugena, «διὰ τῆς βιαιότητος τῆς διαλεκτικῆς του»¹⁷⁸, ἔγραψε τὴν εἰσαγωγὴν τῶν λογικῶν συστημάτων τοῦ Spinoza καὶ τοῦ Hegel, μίαν εἰσαγωγὴν ἐνορατικὴν, μεστὴν ζωῆς καὶ σφρίγους, βλάστησιν ἐνὸς σπέρματος, τὸ ὁποῖον ἐρρίφθη εἰς ἄγονον ἔδαφος καὶ ὅμως ἐκαρποφόρησε καὶ ἔδωσε τὴν γῆριν εἰς τὰ πτερὰ τοῦ χρόνου, διὰ νὰ γονιμοποιηθοῦν οἱ καρποὶ τῶν δύο συγγενῶν βλαστῶν, οἱ ὁποῖοι ἐφύτρωσαν εἰς τὸν παρακείμενον καλλιεργημένον κῆπον.

Ὁ θεολογικὸς πανδυναμισμὸς τοῦ Ἰωάννου Σκώτου, ὁ ὁποῖος «μὲ τὴν διαρκῆ διασταύρωσιν ἰδεαλιστικῶν-πανθειστικῶν καὶ πραγματιστικῶν-θειστικῶν σκέψεων», φωτιζόμενος κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ προσώπου του «ὑπὸ τῆς τελευταίας θαιπῆς βραδυνῆς ἐρυνθρότητος τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, ἐνῶ ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ δευτέρου ἡμίσεος, ἐστραμμένος πρὸς τὴν Δύσιν»¹⁷⁹, διείδε τὰς θεμελιώδεις σκέψεις τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας μίαν χιλιετηρίδα προηγουμένως, ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν τὴν ἀρχὴν τῆς «Φιλοσοφίας τοῦ δημιουργομένου Θεοῦ» τῶν Νέων χρόνων. Ἐνῶ ὁ ἠρακλείτειος Λόγος χρησιμοποιοῖ τὴν κυριαρχικὴν δυνάμιν του πρὸς διασκέδασιν καὶ παίξει «κρυφτὸ» μὲ τὸν κόσμον, ὁ Θεὸς τοῦ Eriugena ἤδη ἀγωνίζεται. Ὁ πρῶτος εἶναι «παῖς», ὁ δεύτερος «ἔφηβος», τὸν ὁποῖον ἐκπλήττει ἡ δύναμις τῆς φύσεώς του, ἡ ὁποία διὰ τοῦ χρόνου πολλαπλασιάζεται καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ χωρέσῃ ἐντὸς του καὶ ἀνήσυχος ὁρμᾷ εἰς τὴν δρᾶσιν, διὰ ν' ἀντιληφθῇ ἑαυτὸν εἰς τὰ ἔργα του. Ὁ σφριγῶν αὐτὸς ἔφηβος, μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων, θὰ μεγαλώσῃ, κατὰ περίεργον ὅμως τρόπον, οὐχὶ διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἀνδρικήν ἰσχύν, ἀλλὰ διὰ ν' ἀντιληφθῇ, ὅτι εἶναι αἰωνίως καχεκτικὸς καὶ ἀνώριμος... Τέλος «ἐγέρασε» καὶ «ἔκατσε μαρμαμένος στὸ τζάκι του, λιπήθηκε γιὰ τ' ἀδύνατα πόδια του, κουρασμένος ἀπ' τὸν κόσμον, μ' ἀποσταμένη θέλησι, ὥσπου μιὰ μέρα πνίγηκε»¹⁸⁰, διὰ νὰ δώσῃ τόπον εἰς τὸν διάδοχον, τὸν Ὑπεράνθρωπον.

III. HENRI BERGSON

Τὴν σχετικότητά του ἀντελήφθη ὁ «ἐνηλικιωθεὶς» Θεὸς εἰς τὴν βιολογικὴν φιλοσοφίαν τοῦ Henri Bergson. Ἡ συνείδησις δὲν εἶναι πλέον *finis viarum Dei*, ἀλλὰ προϋπόθεσις τοῦ ὑπερβατισμοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ἔχει συνείδησιν ἑαυτοῦ, ἀλλ' αὐτοσυνείδησις σημαίνει «αὐτομεταβολὴν» αὐτομεταβολὴν πρὸς ὠρίμασιν ὠρίμασιν πρὸς ἄπειρον αὐτοδημιουργίαν»¹⁸¹. Ἡ αὐτοσυνείδησις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἀντίληψιν ὁρίων.

Προϋπόθεσις τῆς φιλοσοφίας τοῦ Bergson εἶναι ἡ πεποίθησις, ὅτι «ἡ κίνησις εἶναι προγενεστέρα τῆς ἀκινήσιας»¹⁸² — πᾶσα πραγματικότης εἶ-

ναι «κινητικότητα^{182β}, τάσις^{182γ}, ἀδιαίρετος συνέχεια»¹⁸³—καὶ «ἡ διάρ-
κεια». ἡ ὁποία σημαίνει «ἐφευρετικότητα, δημιουργίαν μορφῶν, συνεχῆ κα-
ν τοῦ ἀπολύτως νέου»¹⁸⁴. Ἐντὸς τοῦ χρόνου ἐμφανίζεται μία
...ως ἔντασις, «μία ζωὴ ἀγῶνος»¹⁸⁵, μία «ζωτικὴ ὁρμή», τῆς ὁποίας ἡ
φύσις «συνίσταται εἰς τὴν ἀνάγκην δημιουργίας¹⁸⁶». Ἐνώπιόν μας ἐργάζεται
μία Δύναμις, ἡ ὁποία προσπαθεῖ ν' ἀπελευθερωθῆ ἔκ τῶν δεσμῶν τῆς
καὶ συγχρόνως ν' ἀνθυπερβληθῆ, γὰρ δόση κατ' ἀρχὰς ὅ,τι ἔχει καὶ ἐν συν-
εχεῖα πλεον αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἔχει»¹⁸⁷. Εἰς τὴν «ἐνιαίαν προώθησιν»
τῆς Δυνάμεως αὐτῆς «συνέχονται καὶ ὑποτάσσονται ὅλα τὰ ὄντα»^{188α}. Ἡ
ζωτικὴ ὁρμή, «διασχίζουσα τὰ γένη, σχηματίζει ἐξ ὅλης τῆς σειρᾶς τῶν ἐμ-
βίων ἓν μόνον πελώριον κῆμα, φερόμενον ἐπὶ τῆς ὕλης»^{188β}. Τὴν ὁλότη-
τα τῆς πραγματικότητος ἐμψυχώνει «ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ ὀργανικοῦ
κόσμου μία μόνον μεγάλη προσπάθεια»^{188γ}. Ἄλλ' ἡ διαρκῶς ἀνανεουμέ-
νη αὐτὴ πραγματικότης, ἡ ὁποία «γίνεται διὰ μέσου ἐκείνης, ἡ ὁποία
φθίρεται»^{188δ}, εἶναι μόνον δυνατότης ἐν ἐνεργείᾳ καί, ὡς ἐκ τούτου,
«δὲν δύναται νὰ ὑπερβάλῃ ὅλα τὰ ἐμπόδια»^{188ε}. Ἡ ζωτικὴ ὁρμή «εἶναι
δύναμις πέπερασμένη», διὰ τοῦτο, ἐνῶ «ἐπιδιώκει ν' ἀνθυπερβληθῆ, πα-
ραμένει πάντοτε ἀτελής εἰς τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ δημιουργή-
σῃ»^{188στ}. «Τὸ ἀκαθόριστον καὶ ῥέον» διὰ μέσου τῆς φύσεως «ὄν^{188ζ}, τὸ
ῥεῦμα τῆς Συνειδήσεως, τὸ ὁποῖον διεισδύει εἰς τὴν ὕλην»¹⁸⁹, συναντᾷ
«ἐξωτερικὰς ἀντιστάσεις, θραύεται»^{190α} καί, ὅπωςδήποτε, «ἐπεζήτησε νὰ
πραγματοθῆ καὶ δὲν τὸ κατώρθωσεν^{190β}. Ὁ Θεός, ὀριζόμενος οὕτω, οὐ-
δὲν τὸ τετελεσμένον διαθέτει»^{190γ} *.

Ὁ Θεός, ὡς «Δημιουργὸς ἐξελίξις», εἶναι μία *creatio continua* ψυχο-
λογικῆς φύσεως¹⁹², ἐν πρόσωπον», τὸ ὁποῖον ἔχει «τὰς ποιότητας καὶ τὰ
ἐλαττώματά του¹⁹³, ἡ δημιουργὸς προσπάθεια τοῦ ὁποίου συνεχίζεται εἰς
τὴν περιοχὴν τῆς ζωῆς, διὰ τῆς ἐξελίξεως τῶν εἰδῶν καὶ τῆς συγκροτή-
σεως ἀνθρωπίνων προσωπικοτήτων»¹⁹⁴. Ἡ Θεία Δύναμις, ἡ ὁποία ἀνα-
μοχλεύει τὴν ὕλην διὰ τῆς ἀκαταπαύστου διαμορφώσεώς της, εἶναι ἡ ἰδία
πρὸς ἐκείνην, ἡ ὁποία διὰ τῶν διακεκριμένων ἀτόμων ὀδηγεῖ τὸν πνευμα-
τικὸν κόσμον εἰς διαρκῆ πρόοδον. «Ἐὰν κατέβαινέ τις εἰς τὴν ῥίζαν αὐτῆς
τῆς φύσεως, θὰ παρατήρει ἴσως, ὅτι εἶναι ἡ ἰδία Δύναμις, ἡ ἐκδηλουμένη
ἀμέσως—στρεφομένη περὶ ἑαυτὴν—ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, μετὰ τὴν
συγκρότησίν του καὶ ἡ ἐνεργοῦσα ἐν συνεχείᾳ ἐμμέσως διὰ τῆς μεσολαβή-
σεως προνομιούχων ἀτομικοτήτων, διὰ νὰ προωθῆσῃ τὴν ἀνθρωπότητα»^{195α}.
Οἱ προνομιούχοι αὐτοὶ συνδημιουργοὶ εἶναι οἱ μυστικισταί, οἱ ὁποῖοι

* Ὅτι ἡ «*elan vital*» ἀποτελεῖ τὴν ἀνελισσομένην φύσιν τοῦ Θεοῦ, παρ' ὅτι ὁ
Bergson οὐδέποτε ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην νὰ τὴν ὀνομάσῃ Θεόν, εἶναι ἀναμφίβολόν.
Ὅπωςδήποτε, τὴν ἐρμηνείαν αὐτὴν τῶν σοβαρωτέρων μελετητῶν καὶ φίλων του ὁ
Bergson οὐδέποτε διέψευσε¹⁹¹.

«μὲ ἀτομικὴν προσπάθειαν, ἢ ὁποία προσετέθη εἰς τὴν γενικὴν ἐργασίαν τῆς ζωῆς, κατώρθωσαν νὰ σπάσουν τὴν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν προέβαλλε τὸ ὄργανον, νὰ καταβάλουν τὴν ὑλικότητα, νὰ ἐπανεύρουν τέλος τὸν Θεόν» ^{195β}. Ὁ μυστικιστὴς δὲν «βλέπει» μόνον «τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καθ' αὐτήν» ^{195γ}, ἀλλὰ κατορθώνει νὰ ἐπιτύχη μίαν «ἐπὶ μέρους συνταύτισιν πρὸς τὴν δημιουργὸν προσπάθειαν, τὴν ὁποίαν φανερῶνει ἡ ζωὴ» ^{195δ} καὶ οὕτω, ἡ ἐλευθερία του «συμπίπτει πρὸς τὴν θείαν ἐνέργειαν» ^{195ε}. Διὰ τοῦτο εἶναι μεγάλη ἡ ἀτομικότης ἐκείνη, ἢ ὁποία ἐπιτυγχάνει νὰ διασκελίσῃ τὰ ὅρια τῆς φύσεώς της καὶ νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν «δημιουργὸν ἐνέργειαν», ἢ ὁποία «εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός» ^{195β}, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπεκτείνει τὴν θείαν δημιουργίαν ^{195δ}.

Ἡ βιολογικὴ θεολογία τοῦ Bergson εἶναι ἀξιοθαύμαστος σύνθεσις Φυσικῆς καὶ Μυστικισμοῦ. Evolutionismus καὶ irrationalismus συνδέονται εἰς τὴν μυθιστορηματικὴν φιλοσοφίαν του κατὰ τρόπον ἀμίμητον. Τὸν Henri Bergson ἀντίκρουσαν οἱ σύγχρονοί του ὡς προσωποποίησιν τῆς ἐνστάσεως κατὰ τῆς ἀφηρημένης Μεταφυσικῆς τοῦ Ἰδεαλισμοῦ ¹⁹⁶, ὡς ῥωμαλέον ὑπέρμαχον τῆς «ψυχῆς» ἐναντίον τῆς νοησιαρχίας, τὴν ὁποίαν ὡς θηρίον κατεπάλασε καὶ ἐφόνευσεν, ὥστε νὰ θεωρῆται πλέον «ἀπολύτως νεκρά» ¹⁹⁷. Τὸ σύστημα τοῦ Bergson ὑπῆρξε πράγματι ἡ ἰσχυροτέρα διανοητικὴ ἔκφρασις ἀντιδιανοητισμοῦ τῶν Νεωτέρων χρόνων.

Ἀντὶ τῆς διανοίας, ἢ ὁποία «χαρακτηρίζεται ὑπὸ φυσικῆς ἀκατανόησις τῆς ζωῆς» ^{198α}, ὁ Bergson ἀνεζήτησεν ἄμεσον κατανόησιν τῆς πραγματικότητος διὰ τῆς ἐνοράσεως. Ἡ ἐνόρασις εἶναι «μία ἔμφυτος ἐπιστήμη» ^{198β}, δυναμένη νὰ διαφωτίσῃ τὸ «σκότος τῆς νυκτός, εἰς τὸ ὁποῖον μᾶς ἀφήνει ἡ διάνοια» ^{198γ} καὶ οὐχὶ μόνον κατανοεῖ ἀμέσως τὴν ζωτικότητα τῆς πραγματικότητος, ἀλλ' εἶναι ἡ διέξοδος, διὰ τῆς ὁποίας «δύναται νὰ προχωρήσῃ «ἢ ἐντὸς τῆς διάνοιας ἀμηχανοῦσα Μεταφυσικὴ» ^{198α}. Ἡ ἐνόρασις ἐπιτυγχάνει τὸ ἀπόλυτον» ^{198β}.

Ὁ Bergson ἐθεώρησε τὸ σύστημά του «Φιλοσοφίαν τῆς Ζωῆς» ^{200α}, ἥτις, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν διανοητισμὸν, προσπαθεῖ ν' ἀντιληφθῇ τὴν δρᾶσιν, «εἰς τὴν μήτραν» τῆς ὁποίας «ἐχύθη ἡ διάνοιά μας» καί, παρακάμπτουσα τὴν σκέψιν ὡς «πολυτέλειαν» ^{200β}, καταβάλλει προσπάθειαν «ν' ἀπορροφήσῃ τὴν νόησιν ἐντὸς τῆς ἐνοράσεως» ^{200γ}. Ἐκ παραλλήλου, ἡ βιολογικὴ παρατήρησις διὰ πρῶτην φορὰν συνάπτει τόσον φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὴν μυστικιστικὴν διαίσεισιν οὕτως, ὥστε νὰ ἐμφανίζηται ὁ μεσάζων τῆς φιλίας αὐτῆς «ὑπερφυσικιστῆς» ²⁰¹ Bergson, οὐχὶ μόνον ὡς τὸν θέλει ὁ Fritz Mauthner, ὡς ὑπερβάλλοντα τὴν σημασίαν τῆς Φυσικῆς εἰς τὴν Μεταφυσικὴν του, ἀλλὰ προσέτι ὡς ὑπερβάλλοντα τὴν σημασίαν τῆς Ὑπερφυσικῆς εἰς τὴν Φυσικὴν του διὰ τοῦ πρώτου ἀξιώματος τῆς φιλοσοφίας του, τῆς ἐνοράσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπίστευεν, ὅτι

«συννενοῦνται ἡ Ἐπιστήμη καὶ ἡ Μεταφυσική»²⁰². Ἡ παρατήρησις τοῦ Harald Höffding, ὅτι ὁ Bergson «ἠθέλησε, πρὸς ἕξαρσιν τῆς ἐνοράσεως, νὰ ἐνώσῃ τὴν Φυσικὴν, τὴν Βιολογίαν, τὴν Ψυχολογίαν καὶ τὴν Θεολογίαν»²⁰³, χαρακτηρίζει ἀκριβῶς τὴν «μονιστικὴν»²⁰⁴ πρόθεσιν τοῦ μεγάλου Γάλλου ἐνορατικοῦ. Τόσον εἰς τὸ «σιεγά μνημεῖον τῆς σκέψεως»²⁰⁵, τὴν «θεϊαν ἀποκάλυψιν»^{206α}, τὸ «ἀληθὲς θαῦμα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Φιλοσοφίας»^{206β}, τὴν «Δημιουργὸν ἔξελεξιν», ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀπολογία τῶν Μυστικισμῶν, τὰς «Δύο πηγὰς τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς θρησκείας», ὁ Bergson ἐπιχειρεῖ βιολογικὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τοῦ Θεοῦ, ἀντικαθιστῶν τὴν ἐλλείπουσαν ἔρευναν διὰ τῆς μαγικῆς τέχνης του. Ὁ βιολογισμὸς τοῦ «ἀληθῶς μεγάλου»²⁰⁷ Bergson, συγγενὴς πρὸς τὰς ἀκμαζούσας πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων θεωρίας τῆς ἐξελέξεως τῶν Lamarck καὶ Darwin καὶ τὸν πραγματισμὸν τοῦ θαυμαστοῦ του James, ἀποτελεῖ τὸ ἐπιστημονικὸν ἔνδυμα τοῦ Μυστικισμοῦ. «Ἐνόρασις» καὶ «αἰφνίδιος ἔλλαμψις»²⁰⁸ δὲν ἠμπούσαν νὰ θεωρηθῇ ἡ φιλοσοφία του «διδασκαλία τῆς Ἐξελέξεως»²⁰⁹ καὶ νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς γείτονος γερμανικῆς Θεολογίας β, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τὸ ἀγαθότερον ἔδαφος, διὰ τὴν βλάστησιν καὶ καρποφορίαν τῶν γαλλικῶν σπόρων τῆς «δημιουργοῦ ἐξελέξεως».

Ὁ βιολογικὸς μυστικισμὸς τοῦ Henri Bergson ἴσχυσεν ὡς ἐπιστημονικὴ θεμελίωσις τῆς ἐξελικτικῆς θεολογίας. Ὁ ἀενάως δημιουργούμενος Θεὸς εὐρίσκει εἰς τὸν Bergson τὴν συνήγορον αὐθεντίαν, πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ πρὸ ἡμίσεως αἰῶνος ἤδη ἀποθανόντος πρώτου ἐπισήμου ὑπεραπιστοῦ του εἰς τὸ φιλοσοφικὸν βῆμα τῶν Νεωτέρων χρόνων, τοῦ F.W.J.

α. Πρβλ. : «Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἀρθροπόδων ἐκορυφώθη εἰς τὸ ἔντομον καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰ ὑμενόπτερα, ὡς ἡ τῶν σπονδυλωτῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον»²¹⁰. Κατὰ μῆκος τῶν δύο ὁδῶν, τὰς ὁποίας εὗρεν ἀνοικτὰς ἡ φορὰ τῆς ζωῆς, τῆς σειρᾶς τῶν ἀρθροπόδων καὶ τῶν σπονδυλωτῶν, ἀνεπτύχθησαν πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις ἔνστικτον καὶ διάνοια, κατ' ἀρχὰς συγκεχυμένως ἐμπεπλεγμένα πρὸς ἄλληλα. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς πρώτης ἐξελέξεως ἴστανται τὰ ὑμενόπτερα ἔντομα, εἰς τὸ τέλος τῆς ἄλλης ἴσταται ὁ ἄνθρωπος²¹⁰. Δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναφέρω ἐνταῦθα ὅλα τὰ ἐξαγόμενα, τὰ ὁποῖα, ἀπὸ τοῦ Lamarck εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τοῦ Darwin εἰς τὴν Ἀγγλίαν, προσήχθησαν πρὸς ἐπικύρωσιν μιᾶς ἐξελέξεως τῶν εἰδῶν, ἤτοι τῆς γεννήσεως ὀρισμένων εἰδῶν ἐξ ἄλλων, ἀρχῆς γενομένης πιθανῶς ἐκ τῆς ἀπείρου ἀπλότητος. Νομίζω, ὅτι εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον νὰ διαφιλονεικῶμεν ἀποτελέσματα, ἀναγνωρισθέντα σήμερον πρακτικῶς ὑφ' ὄλων τῶν βιολόγων»²¹¹.

β. Πρβλ. : «Ὁ δημιουργὸς ζωτικὸς λόγος ἐντὸς τοῦ Σύμπαντος καὶ τὸ αἰωνίως δημιουργοῦν βάθος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἓν (Wilhelm Hauer)²¹². Ἡ προσωπικότης μου εἶναι ἓν μόνον μέσον διὰ τὴν δημιουργὸν αὐτὴν δύναμιν (Rudolf Steiner)²¹³. Εἰς τὸ φυτὸν καὶ τὸ ζῷον ἡ ζωτικὴ ὁρμὴ τοῦ κόσμου εὐρίσκειται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν γινώσκουσαν οὐσίαν, τὸ πνεῦμα (Ernst Bergmann)²¹⁴. Γιὰ ποῖόν εἰμ' ἄβυσσος καὶ κοίτη / νὰ μὲ περάσῃ ὀριμητικὰ / πηδώντας πάνωθ' ἐμοῦ / καὶ σὰν σκακιῶν στρατιώτη νὰ μὲ πάρῃ / κί' ἀπὸ τὴν ἡττα μου νὰ ζῆ ;» (R. M. Rilke)²¹⁵.

von Schelling. Ὁ Henri Bergson, τὰ θεωρηθῆ ὁ σπουδαιότερος ὑμνωδὸς τοῦ δημιουργομένου Θεοῦ : «Οὐδεὶς ἐξ ὄλων τῶν λογίων καὶ φιλοσόφων ἔψαλεν εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν μεγαλοπρεπεστέρους ὑμνους τῶν τοῦ Bergson» ²¹⁶. Ἐὰν ὁ Θεὸς «τοῦ φιλοσόφου συγχρόνου θρησκείας ²¹⁷, θεωρηθεὶς ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς Βιολογίας» ²¹⁸ ὡς natura naturans, ²¹⁹ ὡς μία ἀπλῆ ζωικὴ δύναμις» ²²⁰ διασχίζουσα τὴν ὕλην, φθειρόμενος καὶ ἀνανεούμενος ὡς Φοῖνιξ, μὲ ἐλαττώματα καὶ οὐδὲν τετελεσμένον, ἀδυνατῶν νὰ ὑπερβάλη τὰς ἐξωτερικὰς ἀντιστάσεις καὶ τὰ ἐμπόδια πρὸς αὐτοπραγμάτων, παραμένων πάντοτε ἀτελῆς εἰς τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ, ἐν «κινούμενον δράμα» ²²¹ γεννῶν πᾶν ἔμβιον, διὰ νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ ὡς πέρασμα εἰς τὴν καταδίωξιν τοῦ συνεχῶς ἀπομακρυνομένου σκοποῦ του, εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς Θεὸς λατρείας ἢ, ἐὰν «Θεὸς, διατελῶν ἐν ἀδιακόπῳ γενέσει, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λατρεύηται ὡς τοιοῦτος, ἀφοῦ οὐδὲν καταφύγιον ἢ σωτηρίαν δύναται νὰ παράσχη εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐν ὄν καθημερινῶς μεταβαλλόμενον» ²²², τοῦτο δὲν εἶναι θέμα θεολογικῆς γνωσεολογίας, ἀλλὰ θρησκαιολογίας, ὡς a posteriori περιγραφῆς, συγκριτικῆς καὶ κριτικῆς τῆς Θρησκείας. Ἐνταῦθα ἠφεύλει νὰ παρατηρηθῆ, ὅτι ἡ γενετικὴ φιλοσοφία καὶ ὁ δυναμικὸς μυστικισμὸς τοῦ Henri Bergson, ὁ ὑπερτονισμὸς τῆς κινήσεως καὶ τῆς διαρκείας καὶ ἡ ὑπερθέτουσα εἰς τὸν Θεὸν δεδομένα τῆς ἐπιστημονικῆς Φυσικῆς καὶ Βιολογίας λογοτεχνία του, ἐδραίωσαν τὴν βάσιν τοῦ ἀγάλματος τοῦ ἀναπήρου <δημιουργομένου> Θεοῦ, ἡ ἀγωνία τοῦ ὁποῖου πρὸς λύτρωσιν θ' ἀποτελέσῃ τὸ θέμα τῆς τραγωδίας τῶν Νεωτάτων χρόνων.

IV. Ο Γ Ε Ρ Μ Α Ν Ι Σ Μ Ο Σ

Ἡ λατρεία τοῦ <Θείου Γίνεσθαι> ὑπῆρξε Γερμανικὴ ὑπόθεσις, ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοσυνειδήσεως τοῦ Γερμανικοῦ πνεύματος μέχρι σήμερον. Ἡ ἀνώριμος Γερμανικὴ ψυχὴ, ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἕως τῆς σημερινῆς ἐφηβείας της, μὲ τὴν ἀδιοχέτευτον εἰσέτι δυνάμιν της, τὸ συναίσθημα τῆς μειονεξίας ἔναντι τοῦ Γαλλικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν παράλληλον ἔφεσιν ὑπερανάπληρώσεως, συνδεδυασμένην πρὸς τὰ κατάλοιπα τῆς ἀνησυχίας νομάδων προγόνων καὶ τὸν πόθον πρὸς ἄρσιν τῆς πολιτικῆς μέχρι τοῦ παρελθόντος σιῶνος διαιρέσεως, ἐλάτρευσε κατὰ προβολὴν Θεὸν ἀνάλογον, ἀνώριμον καὶ μειονεκτικόν, ἐξελισσόμενον καὶ ἀνικανοποίητον, διχασμένον καὶ ἀγωνιζόμενον πρὸς ὑπεροχὴν, ἐντὸς περιβάλλοντος ἐχθρικοῦ καὶ αἰωνίως προσωρινοῦ. Ἡ διάστασις, ἡ ἀνεστιότης καὶ ἡ θέλησις πρὸς ἀπόκτησιν δυνάμεως εἶναι αἱ προϋποθέσεις τῆς γενετικῆς Γερμανικῆς θεολογίας. «Εἰς τὸ πλήρωμα καὶ βάθος τῆς γερμανικῆς πίστεως ἀνήκει τὸ βίωμα καὶ ἡ ἀφομοίωσις τῆς βιαίας διαστάσεως, ἡ ὁποία δημιου-

γείται διὰ τῶν ἀντιθέσεων. Ἐκ τῆς διαστάσεως αὐτῆς προέρχεται ἡ δημιουργὸς δυναμικότης, ἡ ὁποία πάντοτε παρουσιάζεται εἰς τὴν γερμανικὴν πίστιν καὶ ἀντίληψιν τοῦ Θεοῦ²²³. Οὐδεὶς ἄλλος Εὐρωπαῖος, ὡς ὁ Γερμανός, αἰσθάνεται ἐντονώτερον τὴν ἐσωτερικὴν ἀντινομίαν»²²⁴.

Ὁ Γερμανικὸς λαός, ὅπως αὐτοπροβάλλεται εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὴν σκέψιν του, εἶναι ὁ λαὸς τοῦ διχασμοῦ καὶ τῆς ἀγωνίας, παραλλήλως τῆς αὐτοπεποιθήσεως καὶ τοῦ πείσματος καὶ συγχρόνως δραματιστής, «εἰς ὑπνοβάτης ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου»²²⁵. Εἰς τὸν «Φάουστ» τοῦ Goethe, τὸν «Ἐμπεδοκλῆν» τοῦ Hölderlin, τὴν «Ἠθικὴν ἀντινομίαν» τοῦ Kant, τὴν «Βούλησιν» τοῦ Schopenhauer, τὴν «Διαλεκτικὴν τοῦ Πνεύματος» τοῦ Hegel, τὸν «Ὑπεράνθρωπον» τοῦ Nietzsche καὶ τὴν «Φιλοσοφίαν τοῦ Ἀσυνειδήτου» τοῦ Ed. von Hartmann καθρεπτίζεται ἡ ἀντινομία, ἡ ἀμφιβολία, ὁ δυναμισμὸς, ἡ διάστασις διανοητισμοῦ καὶ ἀντιδιανοητισμοῦ καὶ ταυτοχρόνως ἡ φαντασία, ἡ ἔφεσις ὑπεροχῆς καὶ ἡ πρὸς αὐτοθέωσιν τάσις τοῦ Γερμανικοῦ πνεύματος. «Οὐδεὶς λαὸς εὐρίσκεται εἰς τοιαύτην ἐσωτερικὴν κόλασιν, ὡς ὁ γερμανικός. Ἐὰν εὐρωμεν τὴν δύναμιν νὰ ὑπερ-νικήσωμεν τὴν ἐσωτερικὴν αὐτὴν κόλασιν..., ἢ ἀποκτήσῃ ὁ λαὸς μας ἓνα ἐσωτερικὸν οὐρανόν»²²⁶ καὶ «ὁ ἀλγεινὸς πόθος του...διὰ τιμὴν, δύναμιν καὶ μεγαλεῖον θὰ ζήσῃ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκπληρώσεως»^{227α}. Ἐξ ἄλλου, ἡ δυναμικὴ ἀντίληψις εὐρίσκεται «εἰς τὸ αἷμα» τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος πιθανῶς «δεικνύει εἰς ἀφέλειαν καὶ βλακειάν, εἰς ἀθωότητα καὶ ὀμότητα...περισσότερον παντὸς ἄλλου λαοῦ τῆς Εὐρώπης τὰ διάφορα εἰσέτι στάδια τῆς παιδικῆς καὶ ἐφηβικῆς ἡλικίας»^{227β}, ὅμως ἡ νεότης αὐτὴ δεικνύει, ὅτι δὲν γνωρίζει τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ γήρατος καὶ τὴν στατικότητα τοῦ εἶναι, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ἐξελίσσεται ἀποδίδει «ἐν-στικτωδῶς εἰς τὴν ἐξέλιξιν ἓν βαθύτερον νόημα καὶ μίαν πλουσιωτέραν ἀξίαν»²²⁸. Ὁ «ιδιότυπος χαρακτήρ τῆς Γερμανικῆς οὐσίας εἶναι ἡ ἐκτίμησις τοῦ γίνεσθαι, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν στατικὴν ἀντίληψιν τῆς ἀρχαιότητος»²²⁹. Ὁ Γερμανὸς δὲν πιστεύει «εἰς τὸ δικαίωμα τῆς ἐννοίας εἶναι»²³⁰, ἀλλ' αἰσθάνεται «ὑποχρεωμένος ἐναντι τῆς ἀσυνειδήτου ἰσχύος τοῦ γίνεσθαι»²³¹. Γερμανικὴ οὐσία δὲν εἶναι εἶναι, ἀλλὰ γίνεσθαι. Ὑπάρχει πάντοτε μία γέννησις Θεοῦ εἰς τὰς δυνάμεις τοῦ βορείου αἵματος»²³².

Ἐκ τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν ἐπήγασεν ἡ γερμανικὴ θεωρία τοῦ ὑπό, ἐντὸς καὶ διὰ τοῦ κόσμου δημιουργουμένου Θεοῦ. Ὁ θεωρητικὸς διαχωρισμὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου εἶναι ἀντίθετος τοῦ Γερμανικοῦ πνεύματος. Ἀντιθέτως, γερμανικὴ εἶναι ἡ πεποίθησις ἐκείνη, ἡ ὁποία συνδέει τὸ Αἰώνιον καὶ τὸν Χρόνον εἰς μίαν αὐτόνομον δημιουργὸν ἐξέλιξιν τῆς Πραγματικότητος, ὡς σύνολον θεωρουμένης. «Ἡ διαχωριστικὴ θεώρησις Θεοῦ καὶ κόσμου, ἡ ὁποία ἐφευρίσκει μίαν ἐντελῶς ἀνθαίρετον ἀντίθεσιν ἀμφο-

τέρων καὶ ἀρνεῖται τὴν θεότητα τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι γερμανική. Γερμανική εἶναι ἡ ἐνιστική ἐνατένισις κόσμου καὶ Θεοῦ, ὑπὸ τὸ πνεῦμα μιᾶς δημιουργοῦ ἀτανελίξεως τῆς <Θεο-φύσεως>»²³³. Ἡ ἀντίληψις αὐτὴ βεβαίως προξενεῖ ἀντιδράσεις, διότι εἶναι «πολὺ γερμανική, πολὺ δυναμική, πολὺ συγκλονιστικὴ διὰ τὸ γλυκὺ σύνηδες φρόνημα»²³⁴. Καθῆκον τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ εἶναι γὰρ συλλάβῃ τὸν Θεόν «εἰς γερμανικὴν πραγματικότητα»^{235α} καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἓνα «Γερμανὸν Θεόν»^{235β} διὰ τὴν «φωτεινὴν γερμανικὴν φύσιν»^{235β} του. «Ὁ Γερμανὸς Θεός»^{235γ} δὲν εἶναι ὑπερχρονικὸς κυβερνήτης τοῦ κόσμου, ἀλλ' «ἐσωτερικὴ Θεότης, ἡ ὁποία θέλει νὰ βιωθῆ, δημιουργουμένη ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ πεπωμένου, μὲ τὴν δύναμιν τῆς γερμανικῆς ψυχῆς»^{235δ}. Ὁ Γερμανὸς Θεὸς κοιμᾶται εἰς τὴν γερμανικὴν ψυχὴν καὶ «ξυπνᾷ», ὅταν οἱ Γερμανοὶ «ξυπνοῦν διὰ τὸν λαόν»^{235ε}.

Οὔτε τὸ ἄτομον οὔτε ἡ ὁλότης εἶναι βεβαίως Θεός, ἀλλὰ προσωπικότης καὶ ἀπρόσωπος λαὸς εἶναι ἡ προϋπόθεσις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπιτρέψῃ τὴν εἴσοδον τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς θ' ἀπουσιάζῃ αἰωνίως. Ἡ γερμανικὴ αὐτὴ πεποίθησις εἶναι ἡ αὐτοπεποίθησις τῆς ἀνθρωπίνης ἀνωτερότητος, ἐφ' ὅσον ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου κυφορεῖται ἡ Θεότης. «Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι Θεός, ἀλλ' εἶναι ὁ τόπος τῆς γεννήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὸν ἄνθρωπον γίνεται καὶ ἀναπτύσσεται ὁ Θεός. Ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν ἔλθῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον, δὲν ἔρχεται ποτέ. Ὅθεν ἡ γερμανικὴ θρησκεία εἶναι ἡ θρησκεία τῆς ὑψηλῆς πίστεως εἰς τὸν ἄνθρωπον. Εἶναι ἡ μεγάλη καὶ ἀγία γνῶσις τῆς γερμανικῆς θρησκείας, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι <κάτι>, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς, ὡς δημιουργουμένην καὶ ἀναπτυσσομένην μορφήν, φέρομεν ἐντὸς ἡμῶν»²³⁶. Ἡ ἀνθρωπολογία αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τῆς δυναμικῆς γερμανικῆς Θεολογίας ἀπὸ τῆς μυστικιστικῆς ἀρχῆς τῆς διὰ τοῦ Meister Eckhart, ἕως τῶν Γερμανῶν γενετικῶν θεολόγων τοῦ 20. αἰῶνος Johannes Volkelt, Ernst Troeltsch, Max Scheler, Paul Junker, Ernst Bergmann, Wilhelm Hauer, Otto Kähler, Hugo Sieker καὶ Hermann Schwarz.

1. W O D A N

Πρόγονος τοῦ <Δημιουργουμένου Θεοῦ> ὑπῆρξεν ὁ πρωτεύων α θεὸς τῆς Γερμανικῆς μυθολογίας Wodan (Odin). Ὁ μυθολογικὸς αὐτὸς θεὸς εἶναι ὁ «ἀκάματος ὁδοιπόρος»²³⁷, ἡ προσωποποίησις τῆς «βιαίας καὶ θυελλώδους

α. «Μεταξὺ τῶν γερμανικῶν θείων μορφῶν οὐδεμία ἀνυψοῦται εἰς μίαν τόσον κραταιὰν σημασίαν ὡς ὁ Wodan, οὐδεμία φθάνει εἰς μίαν τόσον πολύπλευρον ἀνάπτυξιν»^{237α}. Εἶναι ὁ ὑψιστος θεός»^{237β}.

κινήσεως» α²³⁹. Ἡ φύσις τοῦ Wodan ἔγκειται εἰς τὴν πορείαν, τὸν ἀγῶνα καὶ τὴν μεταβολὴν τῆς μορφῆς. Wodan εἶναι ἡ μεταμορφουμένη ἔκφρασις τῆς μαχητικότητος καὶ καθρεπτίζει τὴν ἀεικινησίαν καὶ ἀγωνιστικὴν διάθεσιν τῶν νομαδικῶν γερμανικῶν φύλων, ἡ σχετικὴ πρὸς τὸν Wodan δημοτικὴ ποίησις τῶν ὁποίων ἔχει ὡς βασικὸν χαρακτῆρα τὴν ἀνεστιότητα. *

Ὁ Wodan εἶναι ὁ ἀγωνιζόμενος θεός, ὁ θεὸς τῶν ἀθλῶν, τῆς ἀντιξοότητος καὶ τῆς πανουργίας, θεὸς ἠράκλειος καὶ πρωτεϊκός. Εἰς τὴν μοῖραν τοῦ «κυριαρχεῖ μία ἐνασχολήσις δυναμικότης, εἶναι ὁ γήινος, ἀναπτυσσόμενος θεὸς καὶ οὐχὶ ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ: ἀγωνιστὴς καὶ οὐχὶ θεωρός»²⁴³. Ἡ ἀδιάκοπος πλάνη καὶ περιπλάνησις ἀποτελεῖ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Wodan, τοῦ θεοῦ, ὁ ὁποῖος παλαίει διὰ τὴν γίνη θεὸς καὶ βοηθεῖται πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν ἡρώων β. Ὁ ἀγὼν καὶ ἡ ἀγωνία πρὸς ἐκπλήρωσιν διὰ παντὸς τρόπου τοῦ ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ τῆς φύσεώς του ἐμποδιζομένου σκοποῦ του καὶ ἡ ἀνύψις καὶ κακόνους συμπεριφορὰ του: «ἡ ἀπροσδόκητος καὶ κακοήθης στροφὴ του ἐναντίον τοῦ καλύτερου φίλου»²⁴⁵, τὸν καθιστοῦν, ὡς τὸ ὄνομά του δηλοῖ^{2*}, «θεὸν τῆς λύσεως, τῆς πλάνης καὶ τῆς μανίας»¹⁴⁷.

Εἰς τὸν μονόφθαλμον Wodan, ὁ ὁποῖος «ἐθυσίασε τὸν ἕνα ὀφθαλμόν, διὰ τὴν γίνη μέτοχος τῆς βαθυτάτης σοφίας»²⁴⁹, τὸν πατέρα τῶν θεῶν τῶν, ἐνεστέρωσαν ὅλοι οἱ Γερμανοὶ «τὴν ἰδιότυπον χαρὰν δι' ἀγῶνα καὶ νίκην»²⁴⁹. Διὰ μέσου τοῦ Wodan ἀντικρούζει τὴν πραγματικότητα «τὸ χρυσοῦν, τίμιον, ἐκτιμῶν τὴν φύσιν, μέχρι θανάτου πιστόν, γερμανικὸν φρόνημα»²⁵⁰. Ὡς αἰώνιος ὁδοιπόρος, εἶναι ἐν σύμβολον τῆς βορείου, αἰωνίως ζητούσης, ψυχῆς, ἡ ὁποία δὲν δύναται ν' ἀναχθῆ ἰκανοποιημένη πρὸς τὸν Ἰεχωβᾶ ἢ τὸν ἐκπρόσωτόν του»²⁵¹. Ὁ «ἀνικανοποίητος, αἰώνιος ζητη-

α. «Ἡ μορφή τοῦ Wodan προέκυψεν ἐξ ἑνὸς φυσικοῦ φαινομένου, ἐκ τῆς θυέλλης»^{240α}. Ὡς θεὸς τῆς θυέλλης κατ' ἀρχάς, ἀνεπτύχθη εἰς βίαιον θεὸν τοῦ πολέμου»^{240β}.

* «Ἀπὸ τὸ σπῖτι μου ξεκίνησα,
Πῆρ' ἀπ' τὸ σπῖτι μου τὸ μονοπάτι
Εἶδα τοὺς δρόμους ἀραδιαστούς:
Δρόμος κάτω
Δρόμος πάνω
Δρόμος ἦτανε παντοῦ»²⁴¹.
Ἐνας διαβάτης εἶμ' ἐγώ,
γιὸς τοῦ πολέμου»²⁴².

β. «Δὲν βοηθεῖ ὁ Odin τοὺς ἥρωας, ἀλλ' οἱ ἥρωες τὸν Odin»²⁴⁴.

2* Ἡ παραγωγή τοῦ μυθολογικοῦ ὀνόματος Wodan ἐκ τῆς λέξεως Wut: λύσσα εἶναι ἡ γενικῶς ἀναγνωρισθεῖσα καὶ «ὀφείλει νὰ θεωρηθῆ ὡς βεβαία»²⁴⁶.

τῆς»²⁵¹, Wodan, ὡς οὐσιαστικὴ ἔκφρασις τοῦ προϊστορικοῦ Γερμανισμοῦ, ἐκκληροδότησεν τὸν ἀγωνιστικὸν καὶ τραγικὸν χαρακτῆρα του, εἰς τὴν νεωτέραν γερμανικὴν ψυχὴν, ἣ ὁποία ἀργότερον εἰς τὴν ποίησιν, τὴν μουσικὴν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν θεολογίαν τῆς ἐδημιούργησεν, «ὑπακούουσα προθύμως εἰς δυνάμεις, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ πόσον βαθέως ἐπανῆγον εἰς τὴν καρδίαν τῆς <Γερμανικότητος>»²⁵².

Τὸ ζωτικὸν στοιχεῖον Wodan θὰ συναγωνισθῆ τὸν ἄχρωμον Θεὸν τοῦ ἀποφατικοῦ Σχολαστικισμοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἐχθρικῶς πρὸς τὸν κόσμον διακειμένην θεολογίαν του εἰς τὰ πολιτικῶς, λόγῳ οἰκονομικῶν ἀγαθῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκχριστιανισθέντα γερμανικὰ κρατίδια^α καὶ, τυπικῶς ὑποταγμένον, οὐσιαστικῶς θὰ ἐπικρατῆ μέχρι σήμερον, ὅτε ἀποστηρίζεται, ὅτι «Ἀποκίλυψις εἰς τὸ βίρειον αἴσθημα δύναται νὰ εἶναι μόνον ἀνύψωσις, στέψις ἐνὸς γίνεσθαι»²⁵⁴ ἢ ὅτι «ὁ Θεὸς χρειάζεται, ὅπως ὁ Odín διὰ τὸν ἀγῶνα του..., τὴν θέλησιν τοῦ ἀτόμου»²⁵⁵ καὶ δημιουργεῖται ἡ ὅλη θεολογικὴ ἱστορία τοῦ δημιουργουμένου Θεοῦ. Διὰ τῆς ἀπροκαλύπτου ἐπιβεβαιώσεως: «Ὁ Odín, ὡς τὸ αἰώνιον καθρέπτισμα τῶν ἀρχηγόνων ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ βορείου ἀνθρώπου, ζῆ σήμερον, ὅπως πρὸ 5000 αἰώνων»²⁵⁶, διεκηρύσσετο πρὸ δύο δεκαετηρίδων ὑπὸ τῶν ἐθνικιστῶν, ὅτι ὁ Γερμανὸς <πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε> εἶναι γερμανικόν «ἐθνικὸν ἀγαθόν»²⁵⁷ καὶ κατεβάλλετο προσπάθεια ἀναζωπυρώσεως καὶ ἐπισημοποιήσεως τῆς λατρείας του: «Λατρεία τοῦ Wodan! Διατήρησε τὴν κληρονομίαν σου γερμανικὸν δίκαιον καὶ ἔθνος»²⁵⁷.

Ὁ ἀμέσως πρὸς τὴν μοῖραν καὶ τὴν ὑφὴν τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ συνδεόμενος ἀντινομικὸς καὶ ἀγωνιζόμενος θεὸς τῆς Γερμανικῆς μυθολογίας Wodan θὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἱστορικὴν Γερμανικὴν ἐξέλιξιν καί, ἡττηθεὶς ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ παντοδυνάμου καὶ ἀμεταβλήτου Θεοῦ τοῦ Χριστιανισμοῦ, θὰ ἐμφυτεύσῃ ἐν τούτοις τὴν ὀδύνην του εἰς τὴν μακαριότητα τοῦ νικητοῦ, ἐμπνέων σήμερον αὐτοπροσώπως τοὺς συγγραφεῖς τοῦ <βίου καὶ τῆς πολιτείας> του: «Τὸ αἷμα μας ἐσκέφθη ἐνωρὶς τὴν κατηγορίαν τῆς δημιουργουμένης θεότητος. Βεβαίως, ἡ ἀνάμνησίς της ἐξηφανίσθη ἐκ τῆς σκέψεώς μας, ἀλλ' ὁ μῦθος τῆς δημιουργουμένης θεότητος ζῆ ἀπαρατήρητος, τρόπον τινὰ ὡς εἰς ὄνειρον, εἰς τὴν γλῶσσαν ἡμῶν. Πρέπει μόνον νὰ κάνωμεν τὴν φωνὴν αὐτὴν ἀκουστήν. Τότε θὰ γίνῃ μία κωδωνοκρουσία, ἣ ὁποία θὰ σκεπάσῃ διὰ τοῦ ἤχου τῆς ὄλας τὰς καμπάνας τῶν ἐκκλησιῶν»²⁵⁹.

2. M E I S T E R E C K H A R T

Ὁ δομηρικανὸς μοναχὸς Meister Eckhart (1260-1327) ὑπῆρξεν ἐκεῖ-

α. «Διὰ τῆς παραδοχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀνεμείνοντο πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ ὀφέλη. Ὁ Θεὸς τῶν Φράγκων εἶναι ὁ ἰσχυρότερος. Ἐπομένως, ἡ ὑπηρεσία εἰς αὐτὸν ἴσχυσεν ὡς αὐτονόητος»²⁵³.

νος, εις τὸν ὁποῖον «ἐνειρανίσθη διὰ πρώτην φοράν ὁ γερμανικὸς ἄνθρωπος»²⁵⁹. Εἰς τὸν μυστικιστὴν Meister Eckhart «ἡ βορεία ψυχὴ ἀπέκτησε διὰ πρώτην φοράν πλήρη αὐτοσυνείδησιν»²⁶⁰. Ὁ δυναμικὸς μυστικισμὸς τοῦ Meister Eckhart ἀπεκάλυψε «τὴν ζωτικὴν διάθεσιν τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος»²⁶¹. Ὁ Meister Eckhart ὑπέθεσεν ὁ «θηρησκευτικώτατος πάντων τῶν Γερμανῶν»²⁶², ὁ γερμανικώτατος μεταξὺ πάντων τῶν ἐκπροσώπων τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος²⁶³, ὁ μέγιστος Ἀπόστολος τῆς Β.Λ. Εὐρώπης, ὁ Ἀπόστολος τῶν Γερμανῶν»²⁶⁴, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ πρῶτον ἐγεννήθη ἡ ἐθνικοσοσιαλιστικὴ Ἰδέα»²⁶⁵. Διὰ τῆς ἀρείας²⁶⁶ θεολογίας του διδάσκονται οἱ Γερμανοὶ «τὴν Ἑ-Ἄλφα-Βῆτα» τῆς γερμανικῆς πίστεως»²⁶⁷.

Χωρὶς νὰ γνωρίζη τὰ ἔργα τοῦ Io. Sc. Eriugena, τὰ ὁποῖα, κατόπιν αὐστηρᾶς ἀπαγορεύσεως, εἶχον ἀποσυρθῆ τῆς χρήσεως, ὁ Meister Eckhart εἶναι ὁ πρῶτος Γερμανὸς θεολόγος, ὁ ὁποῖος διέστειλε τὰς ἐννοίας <Θεός> καὶ <Θεότης>, ἐπέμεινε περὶ ἐσωτερικῆς κυκλοφορίας καὶ βρασμοῦ, δημιουργίας καὶ φθορᾶς τοῦ Θεοῦ καὶ περὶ τῆς ψυχῆς ὡς τόπου τῆς γεννήσεώς του. Ὁ Θεός, κατὰ τὸν Meister Eckhart, δὲν εἶναι μορφή, ἀλλὰ δύναμις, δὲν εἶναι θέασις, ἀλλὰ θέλησις, αἷτιον καὶ ἀποτέλεσμα μέσῳ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Τὸ δημιούργημα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν δοξασίαν τοῦ Σχολαστικισμοῦ, δὲν εἶναι ἀπλοῦν esse participatum, ἀλλ' ὁμοούσιον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι «ἡ ὑπόστασις πάσης ὑπάρξεως καὶ ἡ ζωὴ πάσης ζωῆς καὶ αἰτία πάσης ὑπάρξεως καὶ ζωῆς»²⁶⁸. Μεταξὺ Θεοῦ καὶ δημιουργημάτων ὑπάρχει μία διαρκῆς ἀλληλενέργεια, «διότι ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ διὰ καὶ ἐντὸς τούτων καὶ ταῦτα διὰ καὶ ἐντὸς τοῦ Θεοῦ»²⁶⁹. Ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἐνεργητικὴ ἔκφρασις τοῦ ιδεώδους του, φθειρόμενος καὶ ἀνανεούμενος ἐντὸς τοῦ κόσμου. «Θεὸς καὶ Θεότης διαφέρουν ὅσον ὁ οὐρανὸς ἐκ τῆς γῆς. Ὁ Θεὸς γίνεται καὶ ἀπογίνεται»^{270α}. Ὁ Θεὸς ἀπορρέει ἐξ ἑαυτοῦ εἰς πᾶν πρᾶγμα^{270β}. Γεννητικότης καὶ παραγωγικότης εἶναι οἱ ἔσχατοι καθορισμοὶ τῆς θείας οὐσίας²⁷¹. Διάπυρος καὶ ἐντὸς ἑαυτοῦ τηκόμενος καὶ παφλάζων»²⁷², ὁ Θεὸς κοχλάζει καὶ χύνεται ἐφ' ἑαυτοῦ, ὡς λάβα διὰ τοῦ κρατῆρος κόσμου, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὴν συγκεκριμένην ἐμφάνισίν του. Οὕτω, «ὁ Θεός, ὡς αἰώνιον ῥεῦμα, ῥέει εἰς τὸ Θεόν»²⁷³.

Τύσον ἢ διαστολὴ τῶν ἐννοιῶν <Θεός> καὶ <Θεότης>, ὅσον καὶ ἡ ὅλη θεογονικὴ σκέψις τοῦ Eckhart, εἶναι ἀσαφεῖς καὶ δίδουν σήμερον ἀφορμὰς εἰς συνεχεῖς προστριβὰς ὡς πρὸς τὴν ἐρημνεῖαν του, ὡς εἶναι «εἶναι ἡ μοῖρα τοῦ Meister Eckhart νὰ διχάζη τὰ πνεύματα»^{274*}. Εἰς τὰ κηρύ-

* Προβληματισμὸν παρουσιάζει οὐχὶ μόνον ἡ θεολογία ἢ ὁ γενικὸς χαρακτηρισμὸς τοῦ Eckhart (π.χ. ὑπὸ τοῦ A. Schopenhauer θεωρεῖται «πατὴρ τοῦ Γερμανικοῦ Μυστικισμοῦ»²⁷⁵, ἐνῶ διὰ τὸν H. Schwarz «δὲν εἶναι κἄν μυστικιστὴς»)²⁷⁶ ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομά του, τὸ ὁποῖον παραδίδεται ὑπὸ τούτους ἑξῆς τύπους: Eckhart,

γιατά του επικρατεῖ ἡ αὐτὴ σύγχυσις, ὡς εἰς τὸν <βρασμὸν> τοῦ Θεοῦ. Οὕτω, ἐνῶ ὁ ἴδιος καυχώμενος βεβαιοῖ: «Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ζωὴ μου! Ἄν ὅμως ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ζωὴ μου, τότε πρέπει ὅ,τι εἶναι τοῦ Θεοῦ νὰ εἶναι ἰδικόν μου καὶ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ ἰδική μου οὐσία—οὔτε ὀλιγώτερον οὔτε περισσότερον»²⁷⁸, ἐνθυμεῖται αἴφνης, ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὸν Διοῦσιον καὶ διακηρύσσει, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι «τὸ ἀκαταληπτότατον» (daz unbegreiflichste)^{279α}, ὅτι «οὐδεὶς δύναται κατ' οὐσίαν νὰ εἴπῃ τί εἶναι ὁ Θεὸς^{279β}, οὔτε νὰ τὸν ἐννοήσῃ^{279γ}, διότι πᾶν δημιουργήμα... χωρίζεται ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅπως...τὸ σκότος ἐκ τοῦ φωτός καὶ τὸ μηδὲν ἐκ τοῦ εἶναι»²⁸⁰.

Ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω θεωρίας περὶ ἐσωτερικῆς κυκλοφορίας τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς ἀγὼν τοῦ Θεοῦ, προσπαθοῦντος νὰ πραγματώσῃ τὸ ἰδεῶδες του, τὴν Θεότητα, ἡ περὶ γεννήσεως τοῦ Θεοῦ ἐντὸς τῆς ψυχῆς διδασκαλία του, τὴν ὁποίαν ἡ «Φιλοσοφία τοῦ Ἄνυπάρκτου» ἐρμηνεύει ὡς ex nihilo δημιουργίαν τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διὰ νὰ τὴν προβάλλῃ πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς ἰδικῆς τῆς ἀντιλήψεως, ὀφείλει νὰ μὴ θεωρηθῇ πραγματικῶς, ἀλλὰ πνευματικῶς, ὡς ἀφρηρία ἡθικῆς ζωῆς*, ἐφ' ὅσον ὁ ἴδιος ὁμιλεῖ ἀλλαγῶν περὶ συμβιώσεως του πρὸς

Eckart, Ekhart, Ekehart, Ekkehart, Eccardus, Ekardus, Equardus, Ekehardus, Aicardus, Aychardus...²⁷⁷.

* Ἡ μυστικιστικὴ διδασκαλία τοῦ Meister Eckhart περὶ γεννήσεως τοῦ Θεοῦ ἐντὸς τῆς ψυχῆς σχετίζεται ἀμέσως πρὸς τὸ χριστιανικὸν δόγμα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. «Ὅπως ὁ Θεὸς γεννᾷ αἰωνίως τὸν Υἱόν του ἐντὸς του, καθ' ὅμοιον τρόπον τὸν γεννᾷ ἐπίσης ἐντὸς τῆς ψυχῆς, τὴν ὁποίαν ἔστρεψεν πρὸς ἑαυτόν»²⁸¹. Ὁ σκοπὸς τῆς δημιουργίας τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ-Θεοῦ ἐντὸς τῆς: «Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὴν ψυχὴν, διὰ νὰ γεννηθῇ ἐντὸς αὐτῆς ὁ μονογενὴς του Υἱός»^{282α}. Ὁ Θεὸς ἐξαντλεῖ τὴν ἐνεργητικότητά του εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ του ἐντὸς τῆς ψυχῆς: «Ὁ Πατήρ...ἐπιδιώκει καὶ ἀγωνίζεται εἰς πάντα χρόνον, νὰ γεννηθῇ ὁ Υἱός του ἐντὸς μου»^{282β}. Ἡ γέννησις αὐτὴ εἶναι τὸ <σπόρον> τοῦ Θεοῦ: «Ἡ γέννησις τοῦ προξενεῖ τόσον <κέφι>, ὥστε ἐξοδεύει τὴν δύναμιν καὶ ὅλην τὴν φύσιν του πρὸς τοῦτο». (Die geburt ist ime sô lustic, daz er sine maht und alle nâtûre daz zuò tuot)^{282γ}. Ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ εἶναι ὁ τόκος τῆς συζυγικῆς σχέσεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ψυχῆς: «Ὅπως ἀκριβῶς μία σύζευξις εἶναι ἀδιαίρετος ἐνότης μεταξύ γυναικὸς καὶ ἀνδρός, οὕτως ὀφείλει νὰ ὑπάρχῃ μία σύζευξις μεταξύ τῶν ψυχῶν σας καὶ τοῦ Θεοῦ. Ἡ παρθένος δίδεται εἰς τὸν ἄνδρα πρὸς ἀναμονὴν τῆς γεννήσεως. Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὴν ψυχὴν, διὰ νὰ γεννᾷ εἰς αὐτὴν τὸν υἱόν του». (Want ze glicher wise als ein ê ist ân entwesen zwischen frouwen unde man alsô sol ein ê sin zwischen iuvern sêlen und gcte. Dar umbe gibet man eine juncfrouwen einem manne, durch die wartunge der gebürte. Dar umbe hât got dise sêle geschaffen, daz er sinen eingebornen sun in sî gebêre)^{282δ}. Ὁ Θεὸς εἶναι «ὁ ἀνὴρ τῆς ψυχῆς»^{282ε} καί, ἐφ' ὅσον μεταξύ αὐτοῦ καὶ τῆς συζύγου του ὑπάρχει ταυτότης οὐσίας, «ὁ Θεὸς ἀπολαύει ἑαυτοῦ²⁸³ καὶ γεννᾶται συνεχῶς εἰς τὸν Υἱόν του»²⁸⁴.